

Γιάννης Πριόβολος, *Ευελπίδες σε παράξενα χρόνια 1971-1975*, Πατάκη, Αθήνα 2024, 384 σελ.

Το άλας του αυταρχισμού

Από τον ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ

Υπάρχουν ιστοριογραφικά θέματα που φαίνονται σχεδόν αναρά. Εκεί όμως, συχνά, εμφανίζονται πεδία πραγμάτευσης στα οποία τέμνονται διαφορετικοί και επάλληλοι κόσμοι, όπως η πολιτική και η κοινωνία, κι ακόμα πιο πέρα η ιστορία των ιδεών και της κουλτούρας. Με φόντο τη συμπλήρωση πενήνταετίας από τη Μεταπολίτευση, η απομνημονευματική καταγραφή της πολιτισμικής και πολιτικής μετάβασης του φτωχού των ηγητόρων του Στρατού αποκαλύπτει όχι μόνο ανάλογες διαδικασίες, αλλά και τις επί μακρόν ενεργές παθολογίες, εισφέροντας αυθεντικά νέα ιστορική ύλη.

Αρχές Φεβρουαρίου 1974, ώρα 11.30, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (ΣΣΕ), Αθήνα. Οι ευέλπιδες κάνουν το «μεγάλο διάλειμμα» μεταξύ των μαθημάτων της ημέρας. Ξαφνικά, μια όλος απρόσμενη για τους περισσότερους σκηνη εκτυλίσσεται μπροστά σε εκατοντάδες μάτια. Ενώ εξέρχεται αμέριμος από τα μελετητήρια, ο τεταρτοετής ευέλπης Φ.Κ. δέχεται συντονισμένη επίθεση από δεκάδες μαθητές της Σχολής, συμμαθητές του αλλά ακόμα και μικρότερων τάξεων. Η επίθεση, που καθοδηγείται από παρόντες αξιωματικούς, είναι τυφλά βίαιη και έχει στόχο το λιντσάρισμα του. Ο Φ.Κ. σώζεται μόνο χάρη στην ταχύτητα των ποδιών του και στην ενστικτώδη εμπνευση να βρει καταφύγιο στο γραφείο του αξιωματικού επιφυλακής.

Αυτό είναι ένα μόνο στιγμιότυπο από το πλήθος των άβητων αναμνήσεων που κατέγραψε ο Γιάννης Πριόβολος στο «βιοματικό-ιστορικό αφήγημά» του, *Ευελπίδες σε παράξενα χρόνια 1971-1975*, από τις εκδόσεις Πατάκη. Υποστράτηγος εν αποστρατεία πα ο ίδιος, έχοντας αφήσει πίσω του την υπηρεσία και έχοντας δοκιμαστεί ήδη δόκιμα στην ιστορική συγγραφή μέσω των βιβλίων του για τα Τάγματα Ασφαλείας και τους έλληνες αξιωματικούς στη διάρκεια της Κατοχής, αυτή τη φορά μοιάζει, αντικρίζοντας το ορόσημο της πενήνταετίας από τη Μεταπολίτευση, να αναμετρείται με τα αποτυπώματα των βιωμάτων του στη Σχολή Ευελπίδων, πριν και μετά την Έλευση της δημοκρατίας.

Εύλογα θα υπέθετε καθέννας μας ότι μάλλον πεζή και προβλέψιμη θα αποδειχθεί μια τέτοια καταγραφή, τυπική και «στεγή», αντίστοιχη με το παλαιάς κοπής στρατιωτικό πνεύμα της αρχαιότερης παραγωγικής σχολής των Ενόπλων Δυνά-

μεων. Μόνο έτσι δεν είναι όμως. Καταρχάς, η αφήγηση αφορμάται από τον εσωτερικό κόσμο του συγγραφέα, μας εντάσσει στο πλαίσιο των αναζητήσεων ενός νέου στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και παραμένει με συνέπεια γεωμένη στη σχέση του με το κοινωνικό περιβάλλον, ακόμα και μέσα από το εξαιρετικά ελλειπτικό πλαίσιο που επιτρέπει η φύση της αργότερα στη ΣΣΕ. Γνωρίζομαστε με το πρόσωπο μέσα από το χώρο και το χρόνο και εξοικειωνόμαστε με τους παράγοντες που το καθοδηγούν ως την πύλη της Σχολής, από την πατρική εξιδανίκευση των πατριωτικών ιδανικών ως το άγχος του βιοπορισμού και την αγωνία της προσωπικής διάπλωσης.

ΕΥΕΛΠΙΔΕΣ ΣΤΗ ΧΟΥΝΤΑ

Με αυτό το μοτίβο της εσωτερικής προχωράμε αφηγηματικά στη γνωριμία με το περιβάλλον της χουντικής Σχολής Ευελπίδων. Ο ανθεκτικός νέος ευέλπης μας ξαναγεί στο χώρο (ολότελα διαφορετικό από όσα αφορούν το σήμερα) και στη συγκυρία. Μαθαίνουμε τα ήθη και έθιμα του στρατιωτικού βίου, ασκουόμαστε μαζί του, υφιστάμεθα καθήκοντα, μαθαίνουμε την τυπική και την άτυπη ιεραρχία, αναγνωρίζουμε τον δομικό αυταρχισμό, γινόμαστε βήμα βήμα κοινωνοί της ιδεολογίας που διέκρινε όσους θεωρούνταν a priori υποχρεωμένοι να διευθύνουν την πορεία του έθνους.

Οι Ευελπίδες είναι «το άλας της γης», αυτό τους διδάσκουν, αυτό τους ζητούν να πιστεύουν οι ίδιοι για τον εαυτό τους, ότι είναι ο ανθός της εθνικής ζωής, η γεννήτρια των αυριανών ηγετών, όχι μόνο των πολεμικών, αλλά και των κυβερνητικών. Και πώς αλλιώς, αφού από χρόνια ήδη απόφοιτοι αυτής της Σχολής είναι οι «εθνικοί κυβερνήτες», με πρώτη και ιδιαιτερωτή τη φιγούρα του δικτάτορα Γεωργίου

Παπαδοπούλου. Καταρχάς γύρω από το δικό του πρόσωπο και δευτερευόντως των άλλων κορυφαίων πραξικοπηματιών, καθώς και γύρω από την ιδέα του καθεστώτος, γύρω από το ιδανικό της στρατοκρατίας διαπλάθεται ο χαρακτήρας των μαθητών της Ευελπίδων.

Αυτό από μόνο του θα ήταν ίσως αναμενόμενο. Στον ιστό της αφήγησης όμως πλέκονται και άλλα, έκκεντρα και εξίσου, αν όχι και περισσότερο, ενδιαφέροντα στοιχεία. Καταρχάς η προσωπική σκέψη, που εξακολουθεί να ζει κάτω από τη στολή, έστω κι αν διατάσσεται αλλιώς. Η θέση της κουλτούρας, η κοινωνική ζωή στα διαλείμματα της στρατιωτικής, οι παρεκκλίσεις, οι τριβές με τους συνομηλίκους που ζουν σε ένα ολότελα διάφορο σύμπερι, δεχόμενοι τους κραδασιμούς μιας «Διεθνούς της αμφισβήτησης» αλλά και ενός ογκούμενου αντιδικτατορικού πνεύματος.

Τα δύο πρώτα έτη περνούν σε αυτόν τον ρυθμό. Κυριαρχεί η εσωτερική ταλάντευση ανάμεσα στον αυταρχικό φορμαλισμό και την παρόρμηση προς την ελευθερία, εκείνη που ωθεί τους νέους προς τα πάνω, όπως το ηλιακό φως τα κλαριά των δένδρων. Έτσι φθάνουμε στο κρίσιμο έτος 1973-1974, το έτος των μετασχηματισμών της δικτατορίας, που έμελλε να διατρέψει ακόμα και όσα οι Ευελπίδες είχαν μάθει να θεωρούν αμετακίνητα. Η αρχή γίνεται με το δημοψήφισμα του Παπαδόπουλου για την αλλαγή του πολιτεύματος και την ανακήρυξη της «Ελληνικής Δημοκρατίας» του. Οι μαθητές της Σχολής βλέπουν ξάφνου αξιωματικούς που προσωπικά έχουν ορκιστεί στον βασιλιά να ζηλάνουν με μανία το στέμμα από τα ηγικά τους και να το πετούν στα σκουπίδια.

Ο δικτάτορας ζητύνγει το πολιτικό του σχέδιο καθοδηγώντας τη διαδικασία της «πολιτικοποίησης» του καθεστώτος μέσω της δοτής

κυβέρνησης του Σπύρου Μαρκεζίνη. Οι στρατιωτικοί παραδίδουν τα κυβερνητικά πόστα, και ο ίδιος ο Στρατός μοιάζει με καζάνι που βράζει. Το πνεύμα αυτό δυναμικά και τον περιβόλο της Σχολής Ευελπίδων. Το ρήγμα της απρόθυμης φιλελευθεροποίησης ανοίγει το δρόμο για ένα δυναμικό ζέσπασμα αμφισβήτησης του αυταρχικού καθεστώτος. Η εξέγερση του Πολυτεχνείου, που βρίσκει μόλις λίγες εκατοντάδες μέτρα μακριά από τη Σχολή, έρχεται να αποκαλύψει μια σειρά από υποφώσκοντα αδιέξοδα.

Η συμμετοχή της Σχολής Ευελπίδων στα γεγονότα του Πολυτεχνείου ήταν ως τότε ομηλική. Η εργασία του Γιάννη Πριόβολου αναδεικνύεται άκρως αποκαλυπτική. Ευελπίδες που αγωνισούν μήπως βρεθούν ένοπλα αντιμετώπιση ακόμα και με τα αδελφία τους που είναι μέσα στο Πολυτεχνείο, άλλοι που δεν μπορούν να τιθασεύσουν τη ροπή στη βία και προβαίνουν σε λογίων λογίων ακρότητες, από εκφοβισμό περιοίμως με πυροβολισμούς μέχρι συλλήψεις και ξυλοδαρμό εξεγερμένων που αναζητούν καταφύγιο μετά την είσοδο του άρματος και των δυνάμεων ασφαλείας στο Μετσόβιο. Το καπάκι του καζανιού έχει αρχίσει να ταραχτεί επικίνδυνα από την πίεση του βρασμού...

Η καταστολή της εξέγερσης οδηγεί και σε αποπομπή του Παπαδόπουλου από τον σκληροπυρηνικό μηχανισμό των καλύτερων αξιωματικών που στηρίζουν τον ταξίαρχο Δημήτρη Ιωαννίδη. Τα γεγονότα αυτά είναι ένα ακόμα συνταρακτικό επεισόδιο για την ιδεολογική συγκρότηση των νεαρών μαθητευόμενων αξιωματικών. Το ως χθες είδωλο αποκαθλώνεται βίαια, διασύρεται και ποδοπατείται, ακρωτώνεται ενόπιον όσων μέχρι χθες ήταν υποχρεωμένοι να το υπακούουν τυφλά και να το θαυμάζουν. Το νέο πρότυπο είναι ο «αό-

ρατος δικτάτωρ» Ιωαννίδη.

Το ζοφερό πέπλο που καλύπτει την Ελλάδα σκοτεινιάζει περαιτέρω και την ατμόσφαιρα της Σχολής. Στους επόμενους μήνες εκδηλώνονται τα πιο δυσάρεστα περιστατικά, όπως εκείνο του προλόγου. Ο σικώδης ηγέτης καταφθάνει λίγο αργότερα στη Σχολή Ευελπίδων, όπου σκηνές και λόγοι τραγελαφικοί ξεδιπλώνονται στο κατάμεστο αμφιθέατρο. Αντίστοιχα ξεδιπλώνεται και το όραμα του Ιωαννίδη. Δεν ποθεί τίποτε άλλο από το να προελάσει και να απελευθερώσει την Πόλη ο ίδιος προσωπικά, επικεφαλής ενός Συντάγματος Ευελπίδων. Οι νεαροί ακροατές αναρριγούν. Άλλοι από ενθουσιασμό και άλλοι από συναίσθηση... Το κλίμα, η ατμόσφαιρα βαρύνει διαρκώς, τόσο εντός όσο ασφαλώς και εκτός της Σχολής. Η Κύπρος αρχίζει να εμφανίζεται όλο και συχνότερα στις συζητήσεις που κάνουν οι πλέον ένθερμοι θιασώτες της «Επαναστάσεως».

Ο αρχιεπίσκοπος και πρόεδρος της Κύπρου Μακάριος είναι ο στόχος, ή μάλλον το εμπόδιο για την πολυπόθητη Ένωση, μια εξέλιξη όμως που βρίσκεται αποικειστικά και μόνο στο μυαλό του ίδιου του Ιωαννίδη και των πιστών ακολούθων του. Το κλίμα της εγγιζουσας εκκαθάρισης του Μακαρίου φτάνει σε κάθε κύτταρο του στρατιωτικού μηχανισμού, οποσδήποτε ανιχνεύεται στην Ευελπίδων, ως φαίνεται πάντα ιδιαίτερα ευαίσθητη στην υποδοχή των συζητήσεων που απασχολούσαν το στρατιωτικό παρακράτος.

Σημείο δραματικής καμψής, ο Ιούλιος του 1974. Η Σχολή σε θερμικό κλίμα, η ένταση στην Κύπρο όμως δεν αργεί να τη συναντήσει. Η τήξη του ιωαννιδικού μεγαλοϊδεατισμού και η αποσύνθεση της πιο σκοτεινής εκδοχής του στρατιωτικού καθεστώτος διαπερνούν τις γριλιές του σιδηρόφρακτου βίου των Ευελπίδων. Την πολεμική έξαψη των αξιόκωρων νέων, που οι περισσότεροι ονειρεύονται την άνευ ετέρου αποστολή σε κάποιο φανταστικό ελληνοτουρκικό μέτωπο, διαδέχεται η ματαιώση. Η εξαφάνιση του αφανούς δικτάτορα έρχεται να στεφθεί από τον συμβιβασμό της στρατιωτικής ηγεσίας με τους επάρατους πολιτικούς. Η διαδοχή ανεπιβεβαίωτων ειδήσεων για την αποδρόμη της αυταρχικής διακυβέρνησης βάζει φωτιά στη μεγάλη πλειονότητα των μαθητών του τάγματος. Η διοίκηση με δυ-

Αργείο Γιάννη Πριόβολου

1972, Αθήνα. Στον ετήσιο αποκριάτικο χορό της Σχολής Ευελπίδων.

σκολία συγκρατεί πράξεις εκτροχιασμού... Ανατέλλει συννεφιασμένη η Μεταπολίτευση.

Η ΖΩΗ ΜΕΤΑ

Η αφήγηση περνά στο πιο ψυχναλντικό ίσως κομμάτι της. Η κατάρρευση του απριλιανού καθεστώτος αντανακλάται με συναισθηματική ποικιλία στο πλήρωμα της Σχολής. Πολλοί την κυβέρνηση Καραμανλή την αντιλαμβάνονται ως παρένθεση, ως κακοφωνία. Άλλοι, σαφώς λιγότεροι, εκδηλώνουν μια σχεδόν σιωπηλή ανακούφιση. Αρκετοί δεν ξεφεύγουν από την απολιτική απάθεια που τους διέκρινε σταθερά. Οι εντάσεις όμως δυναμώνουν. Οι καταπιεσμένοι δημοκρατικοί δεν είναι διατεθειμένοι να σιωπούν εσαεί και οι πληγωμένοι αυταρχικοί γίνονται σπασμοδικά αντιδραστικοί. Το νεοσοοδημοκρατικό σύστημα προχωρά σε αλλαγή διοικήσεως, απευθύνει αυστηρές συστάσεις και κατευθύνσεις, οδηγεί τα πράγματα προς μια συνολική αλλαγή. Επαναλαμβάνει όμως το λάθος της στρατοκρατίας, αγνοεί τις ψυχικές ανάγκες των προσώπων, αντιλαμβάνεται τους Ευελπίδες ως πληθυσμό που ακολουθεί τυφλά υποδείξεις.

Το μεταπολιτευτικό στάδιο, αυτή η περίοδος ενάμιση-δυο ετών από την πτώση της χούντας μέχρι τη δραστική ανανέωση του δυναμικού της Σχολής, αποδεικνύεται το πιο τραυματικό για τους Ευελπίδες. Εκεί εμφιλοχωρούν αντιθέσεις και παρεξηγήσεις που μετέπειτα εκτείνονται σε δεκαετίες υπηρεσιακού βίου. Τα χάσματα διευρύνονται, η ψυχική απόσταση μεταξύ των πολιτικών συσσωματώσεων μεγαλώνει, ένα βαθύ «εμείς και αυτοί» κυριαρχεί και πλανιέται ανομολόγητα

πάνω από τον Ελληνικό Στρατό για τρεις δεκαετίες. Η ιστόρηση του Γιάννη Πριόβολου είναι καθαρή και ειλικρινής σαν νερό από την πηγή. Είναι παραλληλα και δίκαιη, γιατί δεν παραμελεί να κοιτάξει πίσω από τον ώμο του άλλου, του απέναντι. Ο Πριόβολου βάζει τον εαυτό του στη θέση του συμμαθητή και συναδέλφου που, γαλουχημένος στο αυταρχικό πρότυπο, βιώνει την καθαίρεση του ιδανικού.

Έτσι, με εμπεστέγασμα μια συλλογή μαρτυριών που προεκτείνουν την αντίληψή μας μέχρι και τα κρσπεδα του τέλους του 20ού αιώνα, αναδεικνύεται η άμφω ήττα των Ευελπίδων στα παράξενα χρόνια. Όσοι τόλμησαν ή δεν απέφυγαν να έχουν ιδεολογικούς νευρώνες αποδείχθηκαν όλοι νικημένοι. Άλλοι μεν ως «σταγονίδια», νοσταλγοί και ονειροπόλοι μιας αυταρχικής εθνοκεντρικής τάξης, άλλοι ως «ριζοσπάστες», ως τάχα αντισυστημικοί και μύχια αντι-υπηρεσιακοί δημοκράτες. Όλοι παραμερισμένοι, όλοι παραγκωνισμένοι από ένα δίκτυο αδιόρατων αλλά και αδυσώπητων παραπετασμάτων. Όλοι τους σχεδόν χαμένοι, με κερδοσιμένους τους απολιτικούς, τους χαύνους που, από μειονεξία ή υπολογισμό, απέφυγαν τη φθοροποία εμπλοκή με ιδέες και απόψεις.

Η συσώρευση αδικιών, που κατά περίπτωση έλαβαν χαρακτηρισμό εξόφθαλμο και προκλητικό, όπως για παράδειγμα η στοχοποίηση ως χουντικών σχεδόν όλων των αξιωματικών των Τεθωρακισμένων που αποφοίτησαν σε συγκεκριμένες χρονιές, οδήγησαν πολλούς στην πρόωρη αποχώρηση από τις τάξεις του Στρατού. Αντίστοιχα παραδείγματα προκύπτουν αβία-

στα και από τις δύο πλευρές του λόφου, αυτού του λόφου τον οποίο η δικτατορία προετοίμασε και η Μεταπολίτευση ύψωσε μεταξύ των ανθρώπων που η τάξη των πραγμάτων τους ήθελε αδελφωμένους και συναισθηματικά συμπαγείς. Ο Γιάννης Πριόβολου δεν αφιερώνει σε κάποιον το βιβλίο του. Ασυναίσθητα όμως, έχω την εντύπωση ότι θα ήθελε ίσως να το αφιερώσει σε αυτή τη χαμένη ή μάλλον μηδέποτε ανεπτυγμένη ψυχική ενότητα που όφειλαν ο Στρατός, η πολιτεία, οι κυβερνήτες, να ενσταλάξουν στις νεαρές ψυχές των Ευελπίδων, όσων η ζωή τους έφερε στις τάξεις της Σχολής εκείνα τα χρόνια.

Για τον αναγνώστη του σήμερα, που είτε έχοντας μήνες εκείνης της εποχής αγνοεί τι συνέβαινε πίσω από τις κλειστές πόρτες του Στρατού είτε στέκεται ολότελα άπειρος και αμέτοχος της Ελλάδας του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1970, το βιβλίο είναι αποκαλυπτικό ενός ολόκληρου μικρόκοσμου. Μικρόκοσμοι που ήταν προορισμένοι να ασκεί κυριαρχία στη μετεμφυλιακή Ελλάδα και που, ξαφνικά, μια μέρα, βρέθηκε σε κενό, ασκώντας τη μέγιστη πίεση στα στοιχειώδη του σωματίδια, τους Ευελπίδες, οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό διαμόρφωσαν την επαγγελματική αν όχι και την κοινωνική ζωή τους βάσει όσων βίωσαν εκείνη την περίοδο. Είναι τύχη που έχουμε πλέον ένα λειτουργικό και ευπρόσιτο εργαλείο κατανόησης αυτού του μικρόκοσμου, έστω και αν ο συγγραφέας δεν απέφυγε ενίοτε τον ανέξοδο φόγο διασάλευσης κάποιων υποτιθέμενων «ερών και οσών». Πενήντα χρόνια ήταν αρκετά... ■